

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

МОВНА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ АКСІОЛОГІЧНОГО ПРОСТОРУ ЛЮДИНИ

Колективна монографія

ІСТОРІЯ ТА СЬОГОДЕННЯ
ФІЛОЛОГІЧНОЇ НАУКИ

Том 6

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
РІВНЕ 2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

МОВНА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ АКСІОЛОГІЧНОГО ПРОСТОРУ ЛЮДИНИ

Колективна монографія

ІСТОРІЯ ТА СЬОГОДЕННЯ
ФІЛОЛОГІЧНОЇ НАУКИ

Том 6

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
РІВНЕ 2023

УДК 81'37; 003; 81'22, 004.83:316.77

М 74

Рецензенти:

Леміш Н.Є. доктор філологічних наук, професор
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова (м. Київ)

Толчеева Т.С. доктор філологічних наук, професор
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова (м. Київ)

Рекомендовано до друку Вченою радою
Рівненського державного гуманітарного університету
(*протокол № 6 від 25 травня 2023 р.*)

Колектив авторів: Аладько Д.О., Деменчук О.В., Калініченко М.М.,
Константінова О.В., Кучма Т.В., Летюча Л.П., Мізін К.І., Павлова О.І.,
Павловська Л.О., Чеберяк А.М.

Мовна концептуалізація аксіологічного простору людини:
М 74 колективна монографія / кол. авт.; голов. ред. О.В. Деменчук. Рівне:
РДГУ, 2023. 161 с. (Історія та сьогодення філологічної науки; т. 6).
Linguistic conceptualisation of person's axiological space: Collective
work / auth.; O.V. Demenchuk (ed.). Rivne: RSUH, 2023. 161 p. (History and
Contemporaneity of Philological Science; v. 6).

У колективній монографії представлено розвідки, предметом аналізу яких є особливості мовної концептуалізації ціннісної картини світу. На матеріалі романських, германських та слов'янських мов (французька, англійська, німецька, польська, чеська, болгарська, українська) розглянуто низку актуальних питань, присвячених семантико-когнітивному моделюванню аксіологічного простору людини, дослідженню механізмів формування та реалізації ціннісних концептів у різноструктурних мовах, вивченню оцінних ситуацій у структурі тексту та дискурсу, висвітленню проблем методології лінгвістичної оцінки.

The collective work deals with the linguistic conceptualisation of the axiological worldview. Based on the Romance, Germanic and Slavic languages (French, English, German, Polish, Czech, Bulgarian, Ukrainian), the paper focuses on the topical issues related to the semantic and cognitive modelling of person's axiological space, the study of value concepts in contrastive and typological aspects, value-based situations in the text and discourse structures, linguistic evaluation methods.

УДК 81'37; 003; 81'22, 004.83:316.77

©Автори публікацій, 2023

©Рівненський державний гуманітарний університет, 2023

ЗМІСТ

**КОГНІТИВНІ МОДЕЛІ
В СЕМАНТИЦІ ОЦІННОЇ ЛЕКСИКИ**

<i>Деменчук О.В.</i> ОЦІННИЙ ФОКУС ПЕРЦЕПТИВНИХ НОМІНАЦІЙ	5
<i>Кучма Т.В.</i> ЗАСОБИ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КАТЕГОРІЇ ОЦІНКИ (НА МАТЕРІАЛІ АСОЦІАТИВНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ)	22
<i>Мізін К.І., Летюча Л.П.</i> ЦІННІСНІ ПРІОРИТЕТИ КРІЗЬ ПРИЗМУ ПСИХОЛІНГВІСТИЧНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ ТА СОЦІОЛІНГВІСТИЧНОГО МОНІТОРИНГУ: ЗІСТАВНО-ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ .	31

**ЦІННІСНІ КОНЦЕПТИ
В ЗІСТАВНО-ТИПОЛОГІЧНОМУ ВИСВІТЛЕННІ**

<i>Аладько Д.О.</i> ОЦІННА ХАРАКТЕРИСТИКА ЛЮДИНИ ЗАСОБАМИ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ З КОМПОНЕНТОМ-ЗООНІМОМ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ	58
<i>Павловська Л.О.</i> ЕКСПРЕСИВНО-ОЦІННА СЕМАНТИКА ВЕРБАЛЬНИХ ФОРМУЛ ПОБАЖАНЬ У РІЗНОСТРУКТУРНИХ МОВАХ	66

ОЦІННІ СИТУАЦІЇ В СТРУКТУРІ ТЕКСТУ ТА ДИСКУРСУ

<i>Константинова О.В.</i> АКСІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ПЕРЕКЛАДУ ІРОНІЇ В РОМАНІ ШОНА БАЙЗЕЛЛА «ЩОДЕННИК КНИГАРЯ»	99
<i>Чеберяк А.М.</i> КОНФРОНТАТИВНА СТРАТЕГІЯ ДИСКРЕДИТАЦІЇ В АСПЕКТІ РЕАЛІЗАЦІЇ НЕГАТИВНО-ОЦІННОГО ВПЛИВУ	127

МЕТОДОЛОГІЯ ЛІНГВІСТИЧНОЇ ОЦІНКИ

<i>Калініченко М.М.</i> СЕМАНТИЧНІ МОДЕЛІ В ЛІТЕРАТУРНОМУ АНАЛІЗІ ТА АВТОРСЬКОМУ ПРАВІ	138
<i>Павлова О.І.</i> ЕПОНІМИ ЯК МЕТАОЦІННІ НОМІНАЦІЇ	146

Кучма Т.В.

кандидат філологічних наук, доцент

Рівненський державний гуманітарний університет

ЗАСОБИ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КАТЕГОРІЇ ОЦІНКИ (НА МАТЕРІАЛІ АСОЦІАТИВНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ)

Аксіологічний, ціннісний досвід є одним із найважливіших у пізнавальній діяльності людини. Він впливає на тип мислення та духовну сферу життя людини (Бессонова, 2003, с. 8).

За визначенням О. О. Селіванової (Селіванова, 2006, с. 438-439), оцінка – це 1) складник конотативного компонента семантичної структури мовної одиниці; 2) текстова категорія, підпорядкована інформативності; 3) різновид модальності висловлення, який відображає аксіологічний план ситуації, позначеної повідомленням, тобто ціннісну орієнтацію мовця щодо інтеріоризованої події.

Оцінка як логіко-філософська категорія – це судження, в основі якого лежить позитивне чи негативне ставлення суб'єкта до оцінюваного об'єкта на основі його порівняння з обраним еталоном. Оцінне ставлення до реальної дійсності є унікальною антропоцентричною формою світосприйняття, що зумовлено особливостями фізичного й психічного складу людини, раціональним, творчим характером її мислення. Оцінка тісно пов'язана з пізнанням: відображаючи предмети та явища об'єктивної дійсності, ми водночас пізнаємо навколишній світ та оцінюємо його з певних позицій, з точки зору тих чи інших потреб, прагнень, цілей (Онищенко, 2004, с. 4).

Оцінка є складовою частиною семантичної структури слова як одиниці мови, що вказує на певну цінність предметів та явищ з погляду відповідності / невідповідності вимогам, інтересам, смакам, уподобанням мовця. Неоднорідність оцінного компонента зумовлює його різну взаємодію з іншими компонентами в семантичній структурі мовного знака. Оцінний компонент може бути виділений як у денотативній, так і в конотативній частині семантики. Це зумовлено існуванням інтелектуально-логічної (раціональної) та емоційної оцінок. Інтелектуально-логічна оцінка пов'язується з

понятійним ядром, із предметно-логічною частиною лексичної семантики слова і входить, таким чином, у денотативний аспект значення. Емоційна оцінка відбиває емоційне ставлення суб'єкта до об'єкта, і, відповідно, міститься в конотативному аспекті значення. Оцінний компонент не виступає постійним для певної мовної одиниці. Він проявляється на конкретному історичному етапі розвитку мови і, залежно від контекстуальної реалізації значення слова, зазнає змін відповідно до рівня матеріальної та духовної культури суспільства та кожного індивіда зокрема (Онищенко, 2004, с. 5).

Оцінка – це суб'єктивно-об'єктивне чи об'єктивно-суб'єктивне ставлення людини до об'єкта, виражене мовними засобами. Оцінка не існує без оцінюючого суб'єкта – людини. На реальний світ накладається сітка цінностей окремої людини, формуючи її індивідуальну оцінку «картину світу», а також система цінностей соціуму, причому оцінна «картина світу» суб'єкта і соціуму можуть не збігатися (Бессонова, 2003, с. 9).

Асоціативно-вербальна мережа пов'язує слова за найрізноманітнішими функціональними, формальними та змістовими ознаками. Для носія мови мовні знання зливаються зі знаннями про світ, здійснюється доступ до індивідуального й соціального, чуттєвого й раціонального досвіду людини, до образу світу, який регулює та скеровує будь-яку діяльність суб'єкта.

Зростання уваги дослідників до специфіки мовної свідомості й образу світу призводить до того, що мову і культуру розглядають як форми існування суспільної свідомості.

Асоціації надається статус універсального чинника мовного розвитку: усю структурну організацію лексичної системи мови визначають асоціативні відношення, що постійно урізноманітнюються у зв'язку зі змінами в змісті мислення та через збагачування мислення новими поняттями. Асоціації лежать і в основі будь-яких словотвірних процесів та впливають на стилістичні явища (Чабаненко, 2005, с. 135). Асоціативні зв'язки є важливими для відтворення мовної картини світу, наголошує й М. П. Кочерган (Кочерган, 2006, с. 314).

Асоціативний експеримент, за О. І. Горошко (Горошко, 2001, с. 16), спрямований на виявлення асоціацій, які склалися в індивіда у його попередньому досвіді. Асоціація – це зв'язок між певними об'єктами або явищами, що ґрунтується на нашому суб'єктивному досвіді, який настільки автоматизований, що не підлягає

усвідомленню. Таким чином, вивчаючи асоціації, дослідники звертаються до неусвідомлюваного глибинного шару людської психіки.

У вільному асоціативному експерименті взяли участь по 100 інформантів-носіїв української, польської та німецької мов віком від 18 до 30 років. Список слів-стимулів містив понад 70 позицій, для аналізу у нашій розвідці було обрано асоціативні реакції, які містять оцінний компонент.

У ході аналізу вербальних асоціацій було виявлено реакції з емоційно-оцінним забарвленням:

укр. **адвокат** / пол. **adwokat** < *брехун* / пол. *klamca*; реакції українців *козел* – перен. лайл. про тупу, підступну, неприємну людину, поляків *papuga* «папуга» – негативна назва адвоката у польській мові, *złodziej* «зłodий»; нім. **Rechtsanwalt** «адвокат» < *Gesetzesausleger* «інтерпретатор закону», *Rechtsverdrehler* «крючкотвор», *Wortverdrehler* «крючкотвор, фальсифікатор», *Lügner* «брехун», *hohes Tier* розм. «важливий птах (шишка);

нім. **Schauspielerin** «актриса» < *Lügnerin* «брехуха, обманщиця»;

нім. **Lehrer** «учитель» < *arme Socke* «бідолаха»;

нім. **Arzt** «лікар» < *Engel in weiß* «янгол у білому»;

нім. **Seemann** «моряк» < *Seebär* розм. «морський вовк, бувалий моряк»;

укр. **демократ** < *брехня, пустомеля*, нім. **Demokrat** «демократ» < *Lügner* «брехун», *lächerlich* «який викликає сміх»,

укр. **мусульманин** / пол. **muzułmanin** < *terrorysta / terrorysta*, укр. **ліберал** < «*діагноз*», *лихо*,

нім. **Liberaler** «ліберал» < *Weltverschlechterer* «погіршувач світу».

Поширеним серед інформантів є несхвалення відсутності роботи: укр. **безробітний** < *невдаха, нахлібник*; пол. **bezrobotny** «безробітний» < *nieudacznyk* «невдаха», *niechcę pracować* «який не хоче працювати», *na odstrzał* «на відстріл»; нім. **Arbeitslose** «безробітний» < *Außenseiter* «аутсайдер». У всіх трьох мовах простежується зв'язок безробіття з лінню, небажанням працювати. Найбільше таких реакцій (16% від загальної кількості реакцій на даний стимул) зафіксовано в українській мові.

Носії польської мови вважають моряка зрадником: пол. **marynarz** < *zdrada* «зрада», *niewierność* «невірність», *niestałość* «мінливість», *dziewka portowa* «портова дівка».

Реакція на стимул укр. **актриса** / пол. **aktorka** < укр. *лялька* / пол. *lalka* – перен. про гарну, але обмежену і пусту людину, також у порівнянні: як *лялька* / пол. *jak lalka* – вдягнена, нафарбована.

Негативне, часто зневажливе забарвлення мають реакції на слова-стимули, пов'язані управлінською діяльністю: укр. **президент** < укр. *брехня* (також на стимули **міністр** і **депутат**), *гроші* (також на стимули **міністр** і **депутат**), *невдаха*, *ніхто*, *нішак*, пол. *Kaczor* «Качур» – прізвисько Леха Качинського, нім. *Kriegstreiber* «розпалювач війни»; на стимул **міністр** < укр. *халатність*, нім. *Geld* «гроші» (також на стимул **депутат**), *Lügner* «брехун» (також на стимул **депутат**), *Vonzen* «бонзи» (зарозумілий бюрократ, здебільшого про правих соціал-демократичних та профспілкових діячів); пол. *darmozjad* «дармоїд», *pieniądze* «гроші» (також на стимул **депутат**), *obłuda* «лицемірство, фальш», *łapówka* «хабар», на стимул **депутат**: укр. *беззаконня*, *брехун*, *безлад*, *брехло*, *загарбник*, *корупція*, *неправда*, *обман*, *олігарх*, *погана людина*, *свавілля*, *сварка*, *хабарник*, *юморист*, останнє в цьому контексті теж не можна вважати позитивно забарвленим словом; пол. **poseł** «депутат» < *chciwies* «скнара», *blażen* «блазень», *lenstwo* «лінощі», *kłamstwo* «брехня», *kłamca* «брехун», *korupcja* «корупція», *głupoty* «дурниці», *oszust* «шахрай», *kradzież* «крадіжка», *łapówkarz* «хабарник», *pijak* «п'яниця»; нім. **Abgeordneter** < *Blödsinn* «нісенітниця».

Щодо представників деяких національностей також зафіксовано реакції з негативним забарвленням: пол. **Polak** «поляк» < *złodziej* «злодій», *kłótnia* «сварка», укр. **турок** < *не ми*, *недовіра*, укр. **турок** < *навала*, *яничар* (яничари) – у султанській Туреччині – солдат регулярної піхоти, створеної в 14 ст. з військовополонених, а також християн, обернених у мусульманство; *османи* – давня назва турків-сельджуків, які започаткували Османську імперію; *татар* іст. Назва різних тюркських, монгольських та інших племен, які в 13-15 ст. об'єдналися в єдину державу – Золоту Орду й напали на Київську Русь, а згодом чинили набіги на країни Європи, також перен., розм. про злу, грубу, неввічливу людину; *загарбник*, *рабство*; укр. **турок** < *війна*, нім. **Türke** «турок» < *Sprengstoff* «вибухівка», пол. **Turek** «турок» < *wojna* «війна», *najazd* «напад», нім. **Engländer** «англієць» < *Idiot von der Insel* «ідіот з острова», пол. **Ukrainiec** «українець» < *przemutnik* «контрабандист», *bandyta* «бандит», *zabijaka* «забіяка».

У реакціях українських інформантів виявлено пестливі номінації **матері** < *голубка*, *сонечко*; шанобливі: **мати** < *святе*. Глибока щира повага і шанування матері як найближчої,

найріднішої особи є нормативною, і належить до культурної бази багатьох мов.

Основною аксіологічною одиницею вважають прикметники, оскільки їх семантична особливість полягає у здатності виражати властивості, об'єктивно притаманні предмету оцінки, а також якісну характеристику з боку суб'єкта оцінки.

Здобуті вербальні асоціації, які виражені прикметниками і містять оцінний компонент можна розподілити за наступними ознаками:

1) зовнішність:

американець < гарний, товстий, жирний, повний; пол. **Amerikanin** «американець» < *bardzo sympatyczny* «дуже симпатичний», *otyły* «товстий, повний», *uśmiechnięty* «усміхнений»; нім. **Amerikaner** «американець» < *dick, fett* «жирний, гладкий», *nett* «миловидний; милий», *noch fetter* «ще жирніший», *unsympathisch* «несимпатичний»;

укр. **англієць** < мокрий, нім. **Engländer** «англієць» < *dick* «товстий, повний», пол. **Anglik** «англієць» < *rudy* «рудий», *sympatyczny* «симпатичний»;

укр. **італієць** < гарний, засмаглий, смаглявий, чорний, нім. **Italiener** «італієць» < *gesont* «засмаглий», пол. **Włoch** «італієць» < *śniady* «смаглявий», *czarny* «чорний», *rozpalony, uśmiechnięty*;

укр. **китаєць** < вузькоокий, жовтий, жовтошкірий, маленький, малий, дивний, смішний, маленький на зріст, вузькі очі, розкосі очі; багато, мільйони, мільярд, нім. **Chinese** «китаєць» < *gelb* «жовтий», *klein* «маленький», *blind* «сліпий» – і дійсно – китайці посідають друге місце в світі по короткозорості, *fremd* «чужий», *freundlich* «привітний», *asiatisch* «азіатський»; пол. **Chińczyk** «китаєць» < *mały* «малий», *skośnooki* «розкосий», *niski, niewysoki* «невисокий», *szczyrły* «худий», *śmieszny* «смішний»;

укр. **німець** < великий, нім. **Deutscher** «німець» < *fett* «жирний, гладкий», *groß* «великий»; пол. **Niemiec** «німець» < *rudy* «рудий»,

укр. **поляк** < товстий; нім. **Pole** «поляк» < *grau* «сірий», можливо, через переважаючий колір одягу, пол. **Polak** «поляк» < *mały* «малий»,

укр. **турок** < гарний, смаглявий, темний, чорний, чорнявий; нім. **Türke** «турок» < *dunkel* «темний», пол. **Turek** «турок» < *ciemnoskury* «темношкірий»,

укр. **українець** < красивий, пол. **Ukrainiec** «українець» < *brudny* «брудний»,

укр. **француз** < вишуканий, стильний, елегантний; нім. **Franzose** «француз» < *unsympathisch* «несимпатичний».

2) розумові здібності:

нім. **Präsident** «президент» < *dumm* «дурний», *inkompetent* «некомпетентний»;

укр. **міністр** < розумний; пол. **minister** «міністр» < *głupi* «дурний», *doświadczony* «досвідчений»;

укр. **студент** < розумний, винахідливий,

укр. **адвокат** / пол. **adwokat** < укр. розумний / пол. *inteligentny*;

укр. **президент** < інтелігентний;

укр. **американець** / пол. **Amerikanin** / нім. **Amerikaner** < тупий, дурний / *głupi* / *dumm*;

укр. **турок** < дурний, нерозумний, тупий;

укр. **француз** < розумний.

3) характер:

нім. **Rechtsanwalt** «адвокат» < *schlau* «хитрий», *skrupellos* «безсовісний», *kompromisslos* «безкомпромісний», *gerecht* «справедливий»;

нім. **Schauspielerin** «актриса» < *eingebildet* «зарозуміла», *falsch* «фальшива», *unecht* «несправжня», *provokant* «провокаційна»;

укр. **вчитель** < злий; нім. **Lehrer** «вчитель» < *streng* «суворий», *hochnäsiger* «зарозумілий», *schlau* «тямущий»;

нім. **Arzt** «лікар» < *verantwortungsvoll* «відповідальний», *weis* «знаючий, обізнаний», *strebsam* «старанний», *helfend* «допомагаючий», *gierig* «жадаючий, жадібний»;

нім. **Seemann** «моряк» < *rauh* «грубий»;

укр. **студент** / нім. **Student** < укр. *лінивий* / нім. *faul*, укр. *старанний* / нім. *fleißig*, укр. **студент** < *веселий*, нім. **Student** «студент» < *schläfrig* «сонний», *schlau* «хитрий, розумний», *überarbeitet* «перевтомлений», пол. **Student** «студент» < *dobry* «хороший», *zdeperwowany* «схвильований, знервований»;

укр. **безробітний** / нім. **Arbeitslose** < укр. *ледачий* / нім. *faul*,

нім. **Maler** «художник» < *kreativ* «творчий».

Риси характеру, які інформанти приписують представникам різних національностей:

укр. **американець** < *вільний, розкутий, нахабний, цікавий, щасливий, доброзичливий*, нім. **Amerikaner** «американець» < *eingebildet* «надто високої думки про себе», *laut* «голосний, шумний», *naiv* «наївний, простодушний»; *prüde* «манірний», *selbstsicher*

«самовпевнений»; пол. **Amerykanin** «американець» < *szczęśliwy* «щасливий»;

укр. **англієць** < *галантний, стриманий, витончений, чудний, вихований, консервативний, манірний, пихаті, інтелігентний, суворий, нудний*, нім. **Engländer** «англієць» < *betrunken* «п'яний», *fröhlich* «веселий, радісний», *nachtragend* «злопам'ятний; образливий»; *selbstbezogen* «егоцентричний», *vornehm* «знатний, аристократичний», *traditionsbewusst* «вірний традиціям», *toll* «класний», *schlechter Humor* «поганий гумор»; пол. **Anglik** «англієць» < *flegmatyczny* «флегматичний», *głupi* «дурний», *rozwlekły* «розтягнений», *sztuczny* «манірний», *wredny* «капосний»;

укр. **італієць** < *балакучий, запальний, емоційний, пристрастний, незрозумілий*, нім. **Italiener** «італієць» < *laut* «гамірливий», *scharf* «різкий», *unorganisiert* «неорганізований»;

укр. **китаєць** < *хитрий*;

укр. **німець** < *грубий, жорсткий, злий, недобрий, нелюб'язний, педантичний, пунктуальний, скупий, стриманий, суворий*, нім. **Deutscher** «німець» < *ernst* «серйозний, строгий», *pünktlich* «пунктуальний», *steif* «манірний, церемонний», *bemüht* «який турбується, непокоїться», *bieder* «чесний, порядний»; *faul* «лінивий», *kleinkariert* «обмежений, дріб'язковий», *kühl* «холодний, стриманий», *starr* «впертий», *unangenehm* «неприємний», *unfreundlich* «недружній, непривітний», *unterschiedlich* «несхожий, відмінний», *verschlossen* «замкнутий», *vielgestaltig* «різноманітний», *vielseitig* «різносторонній», *weinerlich* «плаксивий»; пол. **Niemiec** «німець» < *stanowczy* «рішучий»;

укр. **поляк** < *гордий, добродушний, доброзичливий, наглий, хитрий*; пол. **Polak** «поляк» < *pracowity* «працьовитий», *dobry* «добрий», *biedny* «бідний», *zarozumiały* «зарозумілий», *nerwowy* «нервовий», *głośny* «гамірливий»;

пол. **Turek** «турок» < *natrętny* «нав'язливий, нахабний», *obcy* «чужий»; нім. **Türke** «турок» < *redselig* «балакучий»;

укр. **українець** < *веселий, щирий, вільний*, пол. **Ukrainiec** «українець» < *serdeczny* «сердечний»;

укр. **француз** < *інтелігентний, романтичний*; пол. **Francuz** «француз» < *romantyczny* «романтичний», *przemądrzały* «який мудрує», *zarozumiały* «зарозумілий»; нім. **Franzose** «француз» < *lebensfroh* «життєрадісний», *liebenswert* «гідний любові», *stilvoll* «стильний», *stolz* «гордий», *arrogant* «гордовитий, пихатий», *rechthaberisch* «незгідливий, упертий», *unfreundlich* «недружній».

Зафіксовані також реакції-словосполучення з компонентом *людина*, які передають емоційно-оцінне ставлення респондентів. У кожній мові вони виявилися відмінними, проте яскраво передають світосприйняття інформантів. Напр., укр. **біженець** < *нещасна людина*, **селянин** < *проста людина*, **генерал** < *похмура людина*, **депутат** < *погана людина*, **пастух** < *вільна людина*, **мусульманин** < *жорстока людина*, **мати** < *найрідніша людина*, і, на противагу – **мачуха** < *чужа людина*. Пол. **Amerykanin** «американець» < *gruby człowiek* «товста людина», **dyplomata** «дипломат» < *człowiek rozsądny* «розсудлива людина», **emigrant** «емігрант» < *nieściśliwy człowiek* «непохитна людина», **generał** «генерал» < *człowiek z nadwagą* «людина з надмірною вагою», **niewolnik** «раб» < *człowiek bez wolności* «людина без свободи». Нім. **Kind** «дитина» < *kleiner Mensch* «маленька людина».

Проаналізувавши 374 реакції українських, польських та німецьких інформантів на запропоновані слова-стимули, було виявлено, що переважають негативно-забарвлені реакції – 278 од. (74 %), позитивно-забарвлені складають 96 од. (26 %)

З погляду граматики, оцінні реакції виражені переважно прикметниками, рідше іменниками та словосполученнями.

Вільний асоціативний експеримент, в якому не обмежено процес асоціювання, дозволив дослідити глибинний рівень лексики носія мови, виявити зв'язки, що існують між його одиницями, з'ясувати, що асоціативне значення слова не є тотожним лексичному значенню слова.

Емоційно-оцінне забарвлення здобутих реакцій є ширшим за діапазоном значень, ніж відомості з тлумачних словників.

Здобуті вербальні асоціації, які містять оцінний компонент, характеризують переважно риси зовнішності, риси характеру та розумові здібності. Реакції, здобуті на первинне пряме значення номінації соціального статусу людини, є притаманними цій одиниці, пов'язуються з нею. Це свідчить про те, що носії кожної досліджуваної мови сприймають номінацію в першу чергу як стереотип, схематизований образ. Реакції, отримані в ході нашого експерименту, показують, що носії української, польської та німецької мов ідентифікують слова-стимули, які позначають соціальний статус людини, за подібним набором ознак.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Бессонова, О. Л. (2003). *Оцінний тезаурус англійської мови: когнітивний і гендерний аспекти*. (Автореф. дис. ... д-ра філол. наук). Київ.
- Горошко, Е. И. (2001). *Интегративная модель свободного ассоциативного эксперимента*. Харьков.
- Кочерган, М. П. (2006). *Основи зіставного мовознавства*. Київ: Видавничий центр «Академія».
- Онищенко, І. В. (2004). *Категорія оцінки та засоби її вираження в публіцистичних та інформаційних текстах*. (Автореф. дис. ... канд. філол. наук). Дніпропетровськ.
- Селіванова, О. О. (2006). *Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія*. Полтава: Довкілля.
- Чабаненко, В. А. (2005). Асоціація як універсальний чинник мовного розвитку. *Мовознавство*, 3-4, 132-137.

Наукове видання

МОВНА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ
АКСІОЛОГІЧНОГО ПРОСТОРУ ЛЮДИНИ

Колективна монографія

Історія та сьогодення філологічної науки

Том 6

Academic Edition

LINGUISTIC CONCEPTUALISATION
OF PERSON'S AXIOLOGICAL SPACE

Collective work

History and Contemporaneity of Philological Science

Volume 6

Формат 60x84^{1/16}.

Папір офсетний. Друк ризографічний.

Гарнітура Century Schoolbook.

Авт. арк. 8,8. Наклад 100.

Редакційно-видавничий відділ

Рівненського державного гуманітарного університету

м. Рівне, 33000, вул. Ст. Бандери, 12

тел.: (0362) 26-48-83

Друк: «ПараГраф+»

м. Рівне, 33000, вул. Гетьмана Мазеши, 6/8

тел.: (0362) 26-49-27